

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar
Irodalomtudományi Doktori Iskola

Majorossy Imre Gábor

„Ab me trobaras Merce”
Kereszténység és antropológia három középkori okszitán regényben
(Jaufré, Flamenca, Barlaam és Josaphat)

„Ab me trobaras Merce“
Christentum und Anthropologie
in drei mittelalterlichen okzitanischen Romanen
(Jaufré, Flamenca, Barlaam und Josaphat)
Frank & Timme, Berlin, 2012, 258 S. ISBN 978 3 7329 0182 1

A habilitációs értekezés tézisei

Budapest
2017

BEVEZETÉS

Jelen téziszfüzet a címben megjelölt könyv legfontosabb tudományos megállapításait foglalja össze. Szerkezete a bevezetést, továbbá az egyes elemzések tanulságainak, illetve a kötet végső összefoglalásának részleteit tartalmazza, így hűen követi a könyv fölépítését. Segítségével bármilyen fölkészültségű érdeklődő a könyv vonatkozó fejezetében, illetve annak egészében játszani könnyedséggel tájékozódni képes.

A 2012-ben megjelent harmadik könyv illeszkedik abba a hosszabb tudományos programba, melynek középpontjában a középkori okszitán irodalom különféle műfajai, illetve alkotásai állottak. Amint az első, a trubadúrköltéssel,¹ illetve a második, a trubadúrnovellákkal² foglalkozó kötet tette, a rehabilitációs értekezés-ként benyújtott harmadik kötet is azt tűzte ki célul, hogy egy bizonyos, jól meghatározott szempontból, mégpedig a kereszténység gondolat- és értékrendszerének szempontjából vizsgálja a kiválasztott irodalmi műveket. A fő kérdés az, vajon milyen poétikai eszközök segítségével, milyen okból és célból közvetítenek ezek az elsősorban irodalmi és nem lelkesítő alkotások elemeket a keresztény eszmeiségből.

Míndez ugyanis a legkülönfélébb úton-módon valósulhat meg. Hol egy bibliai, akár ószövetségi, akár újszövetségi idézet bukkan föl, hol egy olyan kifejezés, mely mind a kortársaknak, mind a mai művelt olvasónak egy adott bibliai fogalmat, teológiai igazságot villant föl, hol pedig egy olyan részlet elevenedik meg, mely pusztán egy szerelmi jelenet háttéréül szolgál. Ilyenformán a keresztény utalások föltárása kifejezetten összetett feladatnak bizonyul, ami mind kutatói, mind befogadói szempontból a rendesen megszokottnál némiképpen szélesebb nyitottságot követel meg. Csak ennek révén elvárható, hogy helyes és érvényes válaszok születhesenek.

Az okszitán középkorban zajló gazdag irodalmi tevékenység csupán a tizenkilencedik század első harmadában került az irodalomtörténeti kutatások érdeklődési körébe, amikor német tudósok először foglalkoztak valódi tudományos színvonalon a trubadúrok irodalmi örökségével. A középkori okszitán irodalom virágkorából származó költemények, novellák és regények csak az után kerültek a szisztematikus tudományos érdeklődés homlokterébe, hogy az első versantológiák napvilágot láttak. A számos kitűnő elemző munka között is mindmáig azonban alig akad olyan, mely a kereszténységnek magukra az irodalmi művekre gyakorolt hatását alaposabban és célzottan szemügyre venné. A kötetben szereplő elemzések közül összeálló áttekintés ezen kevésszámú mű között óhajt magának helyet találni.

A kötet három középkori okszitán regény mindannyiszor három, a keresztény motívumkincs szempontjából elvégzett elemzését tartalmazza. Természetesen,

¹ „Amors es bona voluntatz“; chapitres de la mystique dans la poésie des troubadours, Akadémiai, Budapest, 2006, 245 p., ISBN 963 05 8321 6

² „Unas novas vos vuelh contar“; la spiritualité chrétienne dans quelques nouvelles occitanes, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2007, 160 S., ISBN 978 3 631 56262 8

mint minden, valamely sokaságból történő (ki)választás, azaz egyesek mellett döntés, másoknak pedig figyelmen kívül hagyása, megkérdőjelezhető és vitatható. Mindazonáltal indokoltnak látszott a három legfontosabbnak és legjellegzetesebbnek tűnő elbeszélő alkotást vizsgálat tárgyává tenni. A *Jaufré-regény*, a *Flamenca-regény*, illetve a roppant elterjedt és a maga korában elképzelhetetlenül népszerű *Barlaam és Josaphat*-történet okszitán prózaváltozata minden bizonnyal fölillantja a középkori okszitán elbeszélés legjelentősebb irányait. Mindez a kötet szerkezetét is meghatározza. Egyes fejezeteken belül olyan interpretációk következnek egymás után, melyek a fejezet középpontjában álló alkotást nem pusztán a keresztény motívumkincs szempontjából, de többször is megvizsgálják. A többszöri elemzéssel ugyanaz a mű mindannyiszor másféleképpen kerül görcső alá: más és más részletek, motívumok, jellegzetességek válnak fontossá. A többszöri elemzés pedig – remélhetőleg – valamiféle összképpé, még ha nem minden lehetőséget kiemelő munkává is áll össze, mely azonban éppen átfogó ahhoz, hogy a tudományos célkitűzésnek eleget tegyen.

MÓDSZERTANI MEGFONTOLÁSOK

A korábbi munkákhoz képest a jelen könyv módszertanát tekintve némileg újdonságot hoz. Addigél az elérhető legjobb minőségű, lehetőleg a legújabb kritikai kiadások által közvetített szöveg szoros olvasása volt irányadó, amit kifejezetten a vizsgálati szempont vezérelt. Ebből gyakran egyfajta merő motívumvadászat kerekedett, melyek elemzése ugyan korántsem volt meddő, mégis a nagyobb összefüggések könnyen homályban maradhattak. Éppen ezen nagyobb, pontosabban szélesebb és akár az irodalomtudományi horizontot is meghaladó perspektíva indokolja azt az antropológiai megközelítést, mely az irodalmi alkotások mögött szöveggé alakított ősrégi rituálékat sejt. A cselekmény legfontosabb vonásai egyes rituálékra vezethetők vissza, melyek az emberi élet teljességét átfogják. Ilyenek például a különféle csoportokba, illetve életszerepekbe történő beavat(tat)ás, a nővéérés, illetve a hatalomváltás aktusai. Amint a vonatkozó helyeken olvasható mélyebb elemzések kimutatják, az efféle, szöveggé szerkesztett rituálék minden egyes elemzett alkotásban tetten érhetők, még ha gyakran igencsak elrejtett módon is. Különösen tanulságosnak bizonyulhatnak azok az értelmezések, melyek az antropológiai megközelítést, illetve a keresztény utalások értelmezését összekötik, és ezáltal egy új, a korábbiaknál átfogóbb elemzést nyújtanak.

Egyik mű sem csupán egyetlen rituálét jelenít meg, hanem mindannyiszor párhuzamos, egyszerre zajló rituálék ismerhetők föl. Így bukkan föl a *Jaufré-regény*-ben a lovagságba történő beavatás, illetve a férfiváérés. Hasonlóképpen párhuzamosan zajlik a szerelembe történő beavatás, a lovagságba való fölvétel, valamint a szuverén nővéérés a *Flamenca-regény*-ben. A *Barlaam és Josaphat*-történetben pedig ismét csak a beavatás, mégpedig a kereszténységbe történő beavatás áll a középpontban, amely egyúttal a halálra, azaz a legmélyrehatóbb és nemritkán tudatosan megélt beavatásra történő fölkészülést is jelenti. Emellett a hatalomváltás

motívuma is előkerül, hiszen Josaphat először mint trónörökös, később mint lel-
kivezető éppen saját apjával szemben lép föl.

Mielőtt a korábbi, a trubadúrköltéssel és -novellairódalommal foglalkozó
kutatásokat a jelen kötetben olvashatókkal összekötnénk, elengedhetetlennek tű-
nik egy utolsó megjegyzést tenni. Amint arra érintőlegesen már utaltunk, megkü-
lönbötztetjük a szigorúan vett filológiát az irodalomtörténettől, illetve az irodalmi
interpretációktól, következésképp a kötetben nem esik szó szövegek helyreállítá-
sáról, másolatokról, illetve egyes művek itt-ott föllelhető, különféle változatairól.
Viszont minden esetben az elérhető legjobb tudományos színvonalú kiadás képezi
az értelmező munka tárgyát, mert csak így remélhető, hogy megbízható szövegen
alapuló érvényes értelmezés születhessen.

Amint arról már szintén szó esett, a kötetben szereplő műértelmezések egy
nagyobb tudományos keretbe illeszkednek, melynek tárgya – korántsem kimerítő-
en – a középkori oksztán irodalomtörténet áll. Követi a két előző munkában
meghatározott kutatási irányokat, azaz a keresztény gondolatkinccs irodalmi ábrá-
zolását vizsgálja, mégpedig a trubadúrköltészet és a novellairódalom után három
jelentős regényben. A kutatási program összességében akár egyfajta állásfoglalás-
ként is értékelhető: manapság ugyanis aligha az átfogó és összefoglaló művek ko-
rát éljük, sokkal inkább az egyes részleteket föltáró és azokból összeálló, ugyanako-
r a valós irodalomtörténeti környezetnek sokkalta megfelelőbb módon mind-
egyre változó értelmezések nyitnak járható utat a művekhez. Ez a koncepcionális
szerkezet egyúttal nagyobb teret nyit a tudományos diskurzusnak, illetve a széle-
sebb recepciónak is, hiszen a rövidebb, ám koncentráltabb tudományos célkitűzé-
seket vizsgáló elemzések talán egyszerűsített igényesebb kérdésfölvetések, másrészt
könnyebb befogadói hozzáférést is biztosítanak.

AZ ELSŐ KÉT KÖTETBEN MEGKEZDETT MUNKA FOLYTATÁSA A HARMADIK KÖTETBEN

A jelen kötet célkitűzése – hasonlóan az első kettőhöz – az volt, hogy a keresz-
tény gondolatokat, utalásokat, motívumokat és összefüggéseket a kiválasztott mű-
vekben bemutassa. A feladat nehézsége éppen abban állt, hogy a kereszténység
hatásáról tanúságot tévő egyes szavak, összetett kifejezések, illetve a legkülönfé-
lébb utalások többnyire csupán bújtatva, vagy pedig nagyon is áttételes módon ta-
pinthatók ki. Ráadásul az efféle motívumok gyakran egyfajta különálló szaknyelvet
jelenítenek meg. Az egyes szavak és szakkifejezések mögött álló világkép, illetve
szemantikai mező az évszázadok során pedig gyakran oly mélyreható változások-
on ment keresztül, hogy egyes jelenetek és konfliktusok valódi értelme nehezen
tárható föl. A korábbi kutatások nyomán mindenesetre világos, hogy a kiválasztott
hosszabb narratív alkotások is számtalan keresztény motívumot rejtenek, melyek
föltárása a művek jobb megértéséhez járul hozzá.

A visszatekintés és a kivonatossan általános, illetve módszertani bevezető után
lássuk egyenként a három regény főbb irodalomtörténeti tanulságait.

A JAUFRÉ-REGÉNY

Az irodalomtörténeti kutatások arra a valószínű következtetésre jutottak, hogy a *Blandin de Cornualla* című, rövidebb elbeszélésen kívül éppen a Jaufré-regény ismertette meg az arthusi mondavilágot a középkori délfrancia irodalmi köztudattal. A regény a korban szokásos elbeszélői mintát követi, mely az északi, azaz ófrancia irodalomban leginkább Chrétien de Troyes munkásságának köszönhetően vált ismertté, ugyanakkor számos hasonlóságot mutat Wirnt von Grafenberg *Wigalois*, illetve Renaut de Beaujeu *Le Bel Inconnu* című alkotásaival. Így azután korántsem meglepő, hogy Arthus király udvarát és magát a király személyét éppen valamelyik jelentős (egyházi) ünnepnapon éri valamiféle kihívás, amely a király lovagjai részéről haladéktalan válaszcspást kíván meg. Egy fiatal lovag vállalkozik a küldetésre, és számtalan kaland, gyakran alig hihető fizikai és lelki megpróbáltatások után győzedelmesen hazatér. A megpróbáltatások azonban a javára válnak: mind testi, mind lelki értelemben átalakul, és amikor oldalán szíve hölgyével az udvarba visszatér, akkor joggal kiérdemelt lovagi tekintélyének köszönhetően foglalhatja el a megfelelő pozíciót a lovagi társadalomban.

Ezt a mintát követi Jaufré kibontakozó karrierje. Egykor a királyért elesett híres lovag gyermekeként jelentkezik, hogy lovaggá üssék. Pontosán ekkor bukkan föl Arthus király kérlelhetetlen ellensége, Taulat, aki a királyt súlyosan megalázza, egyik lovagját pedig halálosan megsebesíti. Jaufré habozás nélkül vállalkozik a király parancsát teljesíteni, és üldözőbe veszi magát a Gonoszt megtestesítő ismeretlen. Számos viadal után, melyek során egymás után szabadítja meg Taulat különféle, kegyetlen módokon rettegésben tartott szolgálattevőit, legyőzi végül magát Taulatot is. Mindezzel azonban még koránt sincs vége a megpróbáltatásoknak, hiszen a testi-lovagi-fizikai próbatételek után a lelki-szerelmi próbatételek jönnek sorra. Ahhoz, hogy szerelmének, Brunissenek a kezét elnyerhesse, még további kalandokat kell átélnie, melyek során mindenekelőtt hűségéről és nagylelkűségéről kell tanúbizonyságot tennie. A próbatételek részben azon különös, földalatti utazás során zajlanak le, ahol az uralkodó tündérr királynő (*Fée de Gibe*) éppen Jaufrét szemelte ki magának férjül. A döntő pillanatban azonban a tündér is nagylelkű, elbocsátja Jaufré, aki azután győzedelmesen vonulhat be Arthus király udvarába, ahol Isten és a lovagi közösség előtt már mint házas lovag folytathatja hűséges szolgálatát.

A Jaufré-regényről szóló háromféle megközelítés ennek a gazdag kalandsorozatnak három aspektusát emeli ki. Az első elemzés kifejezetten a lovagi (jellegű) összecsapásokat veszi szemügyre, történjenek bár a külvilágban, vagy a lelkekben. A hagyományos értelemben vett lovagi karrier ábrázolásán túl fény derül azon nehézségekre és akadályokra, melyek a lovagi beavatás útjában állhatnak. Ebből a szempontból válaszolható meg az a kérdés, vajon miért szükséges Jaufrénak a tündérr királynő birodalmában további megpróbáltatásokon keresztül mennie. A teljesértékű lovagi személyiség ábrázolásához talán nem tűnt elegendőnek a gonosz különféle képviselőivel megvívott számtalan párviadal, így azután szükségesnek látszott, hogy a látványos összecsapásokat belső tépelődések és vívódások egészít-

sék ki. Ez lehet a magyarázata annak, hogy a különös, földalatti világban zajló események miért olyan hangsúlyosak, és miért bukkan föl bennük oly sok nő. Ebben a különös, női mikroközegben nyílik Jaufré számára páratlan, ugyanakkor elengedhetetlen lehetőség arra, hogy érzelmeit kézben tartsa, szíve hölgyéhez távollétében is ragaszkodjék, más hölgyekkel pedig ezen kapcsolat tudatában közlekedjék.

A korban szokásos kegyes fordulatok és fohászok mellett a regény keresztény szellemiségű vonulatát leginkább a főbb szereplők, mindenekelőtt Jaufré hitének ábrázolása képviseli. Valójában a teljes lovagi életformát áthatja a kereszténység: valamennyi lovagi kaland, legyen bár fegyveres összecsapás, vagy szerelmi hódítás, mindenképpen a keresztény értékrenden belül megy végbe. Így azután bárminemű konfliktus végső soron a jó és a rossz közötti, a világban szüntelenül zajló, újra meg újra kirobbanó összecsapássá válik. Jaufré személyes vállalkozása így a nagy küzdelembe illeszkedik bele, származása, háttere és elkötelezettsége révén pedig egyértelmű, hogy megingathatatlanul a jó oldalon kapcsolódik bele az eseményekbe.

A második elemzés némiképpen kiegészíteni kívánja a küzdelmek sokrétűségéről szóló előző megfontolásokat. Lényegüket tekintve mindkét rész a főszereplők belső világával foglalkozik, mely vagy a keresztény hitben, vagy babonákban, továbbá személyes meggyőződésekben, illetve mérlegelések és töprengések formájában jut kifejezésre. A folytonos küzdelmeken keresztül mindez ugyanakkor szoros kapcsolatban áll mindazzal, ami a külvilágban, a környezet eseményei során történik. Ebben a részben tehát a hagyományos lovagi összecsapások értelmezését az ideológiai-eszmei ellentétek egészítik ki, amelyek valamennyi konfliktusban fölismerhetők. Az első kalandorosozat kapcsán, mely megelőzi a nagy párbajt Taulattal, föltárulnak Jaufré kisebb ellenfeleinek mozgatórugói. Ők ugyanis Taulat rabságában, szüntelen félelemben és megaláztatásban élnek; szinte állati szinten tengődnek, ami részben lelki, részben szellemi elformátlanodásban, egyúttal pedig Isten nélküli állapotukban jut kifejezésre. Az ő helyzetükből tekintve Jaufré nem csupán igazlelkű, jellemes és vitéz lovas, hanem egyfajta megváltói szerepet is betölt, aki valamennyi alávetettnek esélyt kínál az újakezdsre, melyet részben éppen Krisztus nevében ajánl föl. Az efféle megváltói értelmű kijelentések és cselekedetek többször is fölbukkannak a műben, és minden túlzás nélkül Krisztus követéseként, pontosabban, sajátos tartalmú utánzásaként értékelhetők. Jaufré ugyanakkor mindvégig ember(i) marad. Hite ellenére is bizonyos helyzetekben, akár egyes viadalog során, akár a tündérkirálynő birodalmában, elbizonytalanodik, és fölismeri saját határait. Így történik ez például Brunissen várában, vagy a Fekete Lovaggal az éjfélete éjjeli erdőben vívott küzdelem során. Éppen ez az egyik fordulópont, amikor akár érthető okokból meg is futamodhatna, ám a *deus ex machina* módjára fölbukkanó, valóban Isten erejét közvetítő remete éppen a kereszt különös hatásával a segítségére siet, és ezzel sajátos, természetfeletti képességet kölcsönöz neki. Határainak ismétlődő fölismerése és tudomásulvétele, töretlen bizalma Isten iránt, illetve bizonyos lovagi erények elsajátítása és begyakorlása nyitja meg végül

az utat Jaufré számára, hogy a lovagok *par excellence* közösségébe, Arthus társaságába bevezetessék és beavattassék.

A harmadik elemzés célzottan a már korábban említett elformátlanodással foglalkozik, legyen az testi, lelki, vagy térbeli. Még ha elsőre nem szembeszökő is, egyértelműen megállapítható, hogy efféle deformáció valamennyi jelenetben, viadalban és kalandban megtalálható. A kalandsorozat első fázisában mindenekelőtt a sajátos mellékszereplők formátlansága tűnik föl. A maguk különös nyelvi színvonala miatt a beszélgetéseik túlnyomóan fiktív jellegűek. Éppen különös formátlanságuk a főhős ösztönös félelmeit keltik életre, egyúttal pedig belső vívódását is szimbolizálják. Végül Jaufré föllépésének, valamint megkegyelmező gesztusának köszönhetően szabadulnak meg rabságukból, és válnak képesek önálló életre. Ezekben a viadalokban tesz a főhős tanúbizonyságot erkölcsi tartásáról, lovagi-katonai képességeiről és nem utolsósorban keresztény irgalmasságáról.

A Brunissennel megtartott eljegyzés után hiába látszik révbe érni, a hazaúton mégiscsak újabb kalandsorozatba keveredik. A rejtélyes hölgy, aki állítólag már kétszer is segítségért kiáltott, immár kényszeríti Jaufrét arra, hogy mellé álljon – mégpedig előbb a szó elvont, majd pedig konkrét, szerelmi értelmében is. Így azután Brunissen és Jaufré szerelme nem tud azonnal kibontakozni és beteljesülni. A titokzatos tündérr királynő fölléptével az elformátlanodás új dimenziót nyer, nem testi-fizikai jellegű, hanem kizárólag lelki-érzelmi. Jaufré reakciója világos: a kihívás lovagi-katonai részét teljesítenie kell, ugyanakkor mindvégig hűséges marad választottjához. Nem deformálódik, nem él a talán soha le nem lepleződhető flörtnek. Éppen ezen finom megkülönböztetés révén képes elsajátítani a tündérr királynő furcsa birodalmában további erényeket. Az első részben, az ezt megelőző szakaszban átélt kalandokhoz képest a hangsúly egyértelműen áthelyeződik, hiszen az összecsapások immár nem küzdőtéren, hanem a lelkekben, mindenekelőtt Jaufré lelkében zajlanak le.

Ha a két kalandsorozatot a beavatás szempontjából vizsgáljuk, föltűnhet, hogy minden egyes próbatétel egyetlen célt szolgál. A számtalan megoldandó konfliktus, továbbá a lovagi-katonai, illetve lelki-erkölcsi küzdelmek mind a nagyobb léptékű és összetett beavatási folyamat egyes állomásai, melyek Jaufrét ahhoz segítik hozzá, hogy Arthus király udvarának immár teljes értelemben vett, saját jogú lovagja legyen. Küldetése során egymás után sajátítja el a különféle erényeket éppen annak érdekében, hogy a küzdelmeket mindig folytatni tudja, ugyanakkor pedig a lelki egyensúlyát is megőrizze. Csak a kalandok során elsajátított és begyakorolt erényekkel fölvértezve térhet vissza az udvarba, ahol mind társadalmilag, mind egyénileg új emberként lép föl. Azzal pedig, hogy páratlan győzelmeinek köszönhetően ünnepélyes fogadtatása, illetve házassága révén fölvételt nyer lovagi és az udvari társadalomba, hűséges és megbízható tagja lesz Arthus-udvarnak, aki mindenkor kész királyát lovag társaival karöltve szolgálni.

A mű pozitív kicsengése mégis éppen a megismert elformátlanodások nézőpontjából tekintve nem tűnik teljesen megnyugtatónak. Ha valamiféle költői üzenetet, illetve célkitűzést föltételezünk, akkor Jaufré története félreérthetetlen tanú-

bizonyoságot látszik tenni arról, hogy a lovagi világban éppen a megtapasztalt deformitások valamiféle súlyos válságra utalnak. Valami elveszett, Arthus király és lovagi közösségének varázsa már nem terjed(het) ki mindenre és mindenkire. Ebben az értelemben a művet abba a sorba állíthatjuk, ahol a *Quête du Graal*, az *Aucassin e Nicolette*, illetve a kései trubadúrlíra számtalan alkotása áll. Jaufré ugyan győzedelmesen vonul be Arthus király udvarába, ám a kérdés nem hagyhatja nyugodni: vajon meddig állhat fönn a királyi udvar és lovagjainak tekintélye?

A FLAMENCA-REGÉNY

Csakúgy, mint a Jaufré-regényben, a Flamenca-regényben is a kalandok és a szerelem jellemezte lovagvilág áll a középpontban, ám azzal a különbséggel, hogy az érzelmek itt lényegesen nagyobb szerephez jutnak. A kaland és a szerelem talán itt feleltethető meg egymásnak a leginkább.

A könyv az eredeti célkitűzésének megfelelően az egyes elemzések egyrészt a különféle keresztény motívumok és gondolatok nyomába kíván eredni, másrészt pedig a korábban ismertetett rituálék szövegszerű megjelenését föltárni. Minthogy ezúttal egy nő áll a cselekmény középpontjában, mindenekelőtt a termékenység látszana elsődleges fontosságúnak, még ha a lovagok következő generációja éppen nem bukkan is föl. Emellett a beavatás és a hatalomváltás rituáléja is föllelhető, ráadásul az egyes motívumok minduntalan keverednek. Hiszen a termékenység éppen, hogy nem anyaságot, hanem a női szerep(felfogás) átalakulását jelenti. Az átalakulásnak ez a fogalma mindvégig jellemző marad a regényre. Az elbeszélés folyamán a szerelmespár tagjai folyamatosan alakulnak, végül pedig valójában valaki mássá lesznek. Flamenca elnyomott feleségből boldog szeretővé, Guillem fiatal lovagból ravasz és tapasztalt szerelmessé válik. A hatalomváltás sem marad el: Guillem a szerelem kibontakozásával párhuzamosan Flamenca szíve fölött veszi át a hatalmat, ám hogy a sikeres lovagi torna után Archambaut-t a lovagi társadalomban betöltött vezető pozíciójától is megfosztja-e, tulajdonképpen rejtve marad. A regény befejezése ugyanis, csakúgy, mint a legkezdeté, elveszett, ami korántsem könnyíti meg az elemzőmunkát. Ha a művet a többi, hozzá hasonló közé helyezzük, illetve egyáltalán, nagyobb vonalakban vizsgáljuk, annyi mindenestre valószínűnek látszik, hogy lezárásként nyíltan, talán akár didaktikusan is a szerelem méltatása, sőt, talán dicsőítése is állhatott. A Flamenca-regényről szóló elemzések célja mégsem a szöveghiányok kitöltése, hanem a mű jelenlegi állapotában közvetített változatának a megadott szempontok szerinti vizsgálata.

A szereplők különféle élet- és látásmódot, illetve etikai hozzáállást hordozó életterének cselekményes összekapcsolása minden bizonnyal valamiféle szándékolt költői üzenetet rejt. A hagyományosan házasságtörésként értékelt szertelen szerelem nem tekinthető immár pusztán csalóka viszonynak, hanem sokkal inkább olyan kapcsolatnak, mely az érzelmek valódi mivoltáról félreérthetetlen tanúbizonyoságot tesz. Flamenca határozottan elveti azt a hazugságot, amely őt a házasságban aláveti és fogva tartja. Ezzel szemben éppenhogy a szabadságot választja, mely Guillem szerelmében jelenik meg, és egy sajátos udvari környezetben bonta-

kozik ki. Magatartása megfelel a korban még közismert, ám lassan tovatűnő *fin'amors*-fölfogásnak, mely szerint a házasság és a szerelem kölcsönösen kizárják egymást, ráadásul más és más etikai elvek jellemzik őket.

Az egyes életterek művészi ábrázolása hagyományos értékszerkezetet sejtet: ami fönt van, minden bizonnyal értékesebb is, mint ami lent helyezkedik el. A szerelem azonban eltörli ezt a szembenállást. Amint Guillem valamennyi térbeli távolságot legyőz, ugyanúgy kerekedik fölül a szerelem minden ellentétén. Guillem föllépése és Flamencával kibontakozó szerelme új, a valós élethez jobban illeszkedő szabályokat léptet életbe.

Az elemzések során először a szóbeli kommunikáció, másodikként pedig a csend szerepének vizsgálata kerül sorra. Végül pedig arra derül fény, hogyan határozzák meg az egyes életterek a szereplők kezdeti és későbbi viselkedését és gondolkodásmódját, vagyis hogyan történik az a bizonyos átalakulás, melynek teljes értelmét az antropológiai elemzés tárja föl. Előre kigondolt szavak, jelentőségteljes csöndek és – legalábbis átmenetileg – elrendelt életterek teremtik meg azon kerekteket, amelyek között a főszereplők alapvető változásokon és átalakulásokon mennek keresztül.

Az első elemzés a nyelv, mindenekelőtt pedig az irodalmi formába öntött párbeszéd eszközeit állítja középpontba. Csakúgy, mint a házasságon belüli hazugság, a szerelmen belüli igazság is túlnyomórészt a szóbeli kommunikáción keresztül válik megragadhatóvá. Ha a legfontosabb párbeszédet megvizsgáljuk, föltűnhet, hogy a főszereplők mennyire kezdettől fogva a szóbeliség mellett döntenek. Amikor Flamenca a fiatal lovag álmában megjelenik, egyúttal beszélni is kezd hozzá. Amikor Guillem megtudja, hogy Flamenca vásárnaponként a misén részt vesz, papnövendéknek öltözve a mise egy adott pillanatában megszólítja őt. Végül pedig, amikor a szerelmesek a fürdőházban találkoznak, mindenekelőtt szóban vallják meg egymásnak érzelmeiket. Az egyéb jelenetek is számos olyan további megnyilatkozást tartalmaznak, melyekben a nyelv maga, illetve az udvari fordulatok döntő szerepet játszanak. A szöveg megalkotója tehát nem elégedett meg az indirekt elbeszéléssel, hanem valódi dialógusokra törekedett. Ezáltal a kommunikáció emberi oldala jelentős hangsúlyt kapott, és a szerelmi kaland is elevenebbé vált.

Az elemzésből remélhetőleg világossá válik, hogyan harangozzák be, illetve hogyan teszik igencsak átélhetővé a szóbeli megnyilatkozások a hamarosan bekövetkező eseményeket. A megveszekedett féltékenység megalapozatlan gyanúsításból keletkezik; az új szerelmet a távolság lobbantja lánggra; a hölgy közelébe költözést a szóbeszéd indítja el; a fülbe sügött szavak az álombéli jelenés nyomán hangoznak el; a személyes találkák a rendszeres misehallgatásnak köszönhetően jönnek létre; a teljes győzelem pedig a beteljesült szerelemnek köszönhető. Éppen a szerelemé lehet az utolsó szó a műben, mégpedig nem csupán elméletileg, hanem szó szerint is – föltételezhetjük, ám biztos tudásunk nem lehet erről. Mindenesetre nyilvánvaló, hogy a mű elvont főszereplője maga a szerelem.

Bármennyire meglepőnek tűnhet is első pillantásra, a Flamenca-regény igencsak vizsgálható éppen a csönd és az elhallgatások szemszögéből. A cselekmény, a

leírások és a párbeszéd mellett a csönd ugyan a háttérben maradhatna, mégis meghatározó szerepet játszik az események alakulásában. A titkos szeretők, Flamenca és Guillem éppen olyan környezetben tudnak kapcsolatot teremteni, melyet alapvetően a csönd jellemez: Flamenca az éjszaka csöndjében, Guillem (fél)álmában jelenik meg; az első elszuttogott szó a templomban, az első találka a fürdőház csöndjében történik meg. A szöveg megalkotója jól ismerhette az emberi lélek rejtelmét, hiszen a műben a csöndhöz gyakran további körülmények, mint például a sötétség és a titok kapcsolódik, amelyek éppen a lényegi motívum, a szerelem kibontakozását segítik elő. Éppen ezért remélhető, hogy a háttérben meghúzódó, ezúttal azonban az előtérbe állított csöndről szóló elemzés a regény lényeges dimenzióját tárhatja föl.

A harmadik elemzés az életterek szerepét mutatja be a személyes átalakulás, a teljesértékű emberré érés folyamatában. Minden egyes teret valamely, jellegzetes hangulat jár át, melyet vagy a tárgyi körülmények, vagy pedig egyes szereplők keltenek, és amely meghatározó hatást gyakorol a főszereplőkre. Így válik a torony börtönné, a templom a kapcsolatfelvétel helyszínévé, az alagút a szó szoros és átvitt értelmében vett átjáróvá, a fogadószoba pedig a szerelem birodalmává. A siker az első pillanattól kezdve bizonyosnak látszik, hiszen Guillem nem habozott Istent haladéktalanul az ügybe beavatni. Aki egyébként mindvégig a háttérben marad, személyesen az eseményekbe nem avatkozik bele, jóllehet, a miseliturgia voltaképpen egészen az első találka lebonyolításáig ürügyként szolgál a szerelmek számára.

A különféle élettereket nemcsak hangulatok itatják át, hanem maguk is életfázisoknak felelnek meg, melyeket a főszereplőnek át- és megélniük kell. Minden egyes életszakasz megélése az egyéni beavatás egy-egy lépcsőjének felel meg, mely mindannyiszor egy mélyebb, avagy magasabb, ám mindenesetre átfogóbb szinthez vezet el. A Flamenca-regény még töredékes mivoltában is alig tagadható módon a hagyományos beavatási folyamatot mutatja be, mely a fiatal, tapasztalatlan embert felnőtté és járatosná teszi. Az átalakulás maga a szerelem ébredésének, kibontakozásának és beteljesedésének köszönhetően megy végbe, amely a teljes, rendelkezésünkre álló művet kitölti. A kevés okszitán regény között a Flamenca-regény ugyanarról tesz világos tanúbizonyságot, ami a trubadúrköltészet virágkorát is jellemzi: a szerelem a mindennapi élet megegyezései szabályai fölött áll, és minden akadályt legyőz.

BARLAAM ÉS JOSAPHAT

Barlaam és Josaphat történetének, illetve annak okszitán változata tagadhatatlanul kissé távolabb áll a többi vizsgált regénytől, hiszen mindenekelőtt csak elszórtan utal az udvari kultúra jelenlétére. A szerelemről nem nagyon esik szó, a legmagasabb értelemben vett, Isten iránt táplált szeretetről is inkább áttételesen. Mindenekelőtt az erények állnak a középpontban, melyek ilyen-olyan módon a kereszténységgel állnak kapcsolatban. Mivel a fiatal hercegről és tanítójáról szóló elbeszélés más forrásokból merít, mint a Jaufréról, Flamencáról, Blandin de Cornualláról,

vagy *Guillem de la Barrá*ról szóló regények, az érdeklődés középpontjában túlnyomórészt a keresztény gondolatkinsz irodalmi ábrázolása áll. Ennek során nem csupán a kerettörténet, hanem az egyes, Barlaam által előadott példázatok is terítékre kerülnek. Ezek elemzésénél talán még figyelemreméltóbb az a föltételezés, hogy a történet egésze több beavatási folyamatról is tudósít. Ki-ki a maga sorsának alakulása szerint éli át az átalakulást, mely végül a halálhoz, illetve Istennel való találkozáshoz vezet. A mű mély keresztény meggyőződése szerint a földi élet végén Isten áll, így azután maga a halál az igazi átmenet és beavatás. Valamennyi korábbi élet-esemény és időszak semmi egyéb célt nem szolgál, mint ezt a személyes beavatást elősegíteni. Mindhárom főszereplő élete valódi keresztény halállal fejeződik be, így a metafizikai határ átlépése visszamenőleg is átértékelheti a földi életben végbevitt, nem minden esetben kifogástalan cselekedeteket.

A mű vizsgálatához, az átalakulás és beavatás mellett érdemes a fordulat fogalmát is alkalmazni, mely éppen a hatalomváltásban jut kifejezésre. Hagyományosan ennek felelne meg a királygyilkosság, mely az archaikus társadalmakban az új uralkodó trónraléptét előzte meg. A Barlaam és Josaphat-történet irodalmi eszközökkel kapcsolja össze az öreg király letételét, illetve a fiatal herceg előbb koronahercegi, majd pedig rövidke királyi tevékenységét.

Éppen annak érdekében, hogy a beavatási folyamat világossá váljék, a kerettörténet többször is előkerül, mégpedig különféle szempontok alapján. Csak ez után következnek a Barlaam által előadott épületes történetek, melyek azután Josaphat megtéréséhez vezetnek. Mind a kerettörténet, mind a példázatok olyan erkölcsi üzenetet hordoznak, melyek mindkét szövegtípusban újra meg újra érvényre jutnak.

Az első elemzésben fény derül arra, mennyi elvárás szegélyezi Josaphat életútját. A külvilág megismerésének szigorú tilalma értelemszerűen éles reakciót vált ki benne. Aligha lenne ugyanis elképzelhető, hogy a fiatal koronaherceg egész életét a palotájában bezárva töltse. Apja, Avenur, képtelen a maga akaratát Isten akaratával, illetve annak képviselőjével, Barlaammal szembeszegezni, ezért végül kudarcot vall, pontosabban, maga is – ugyan később és éppen a fia révén, de – a két, valójában egy akarat hatása alá kerül. Egyelőre azonban atyai és királyi elvárásait nem tudja fiával szemben érvényesíteni. Isten hatalma valójában azonban mindent átjár: mind az elvárásokat, mind a hatalomváltás tervét. Barlaam föllépése után Josaphat érdeklődése előbb fölébred a kereszténység iránt, majd pedig fokozatosan meggyőződéssé alakul, végül pedig megtérésbe torkollik. Később, immár a keresztelő után Josaphat mégsem kíván hosszan a hatalomban maradni, hanem követi mesterét a sivatagba, majd pedig az ő szerepét (is) átveszi. Ezzel nem csupán a múltjában, a királyi udvarban zajlik le a hatalomváltás, hanem a jövőjében, az új közösségében is. Josaphat végül is teljesíti kötelességeit, ám nem abban az értelemben, ahogyan azt apja elvárná tőle. Más elvárásoknak felel meg, melyek mögött más értékek állnak. Beavatása nem ér véget a kerestséggel, hanem haláláig, egész személyiségét átfogó módon folytatódik. A generációváltáshoz nem szükséges sem vér szerinti, sem lelkiatyjával végeznie. Ilyen szempontból nem aktívan

viselkedik, hanem pusztán passzívan követi az eseményeket. Kizárólag azon elvárásokra reagál, melyeket a saját lelkében ismer föl, és így képes hivatását követni.

Hasonlóképpen kerül sor a hatalomváltásra valamennyi szereplő esetében. A keresztség fölvétele után mindegyikükre áll a Szent Pál-idézet: „*Aki Krisztusban van, új teremtmény. A régi elmúlt, valami új valósult meg.*” (2 Kor 5,17). Ebben az értelemben válnak a szereplők, minden nehézség ellenére, a beavatás részeseivé. Semmilyen földi szerepre nincsenek többé tekintettel, ezzel szemben az isteni elvárások jegyében mindenről lemondanak.

A második elemzés rámutat, hogy a szereplők megtérése után a haláluk is új értelmet nyer. Barlaam kezdettől fogva a „nagy átköltözésre” készül; Avenur számára a halál adja meg a választ valamennyi kérdésre és töprengésre, különösen is, ami korábbi királyként végbevitt tetteit és kései megtérését illeti. Josaphatra is illik mindez, hiszen a kereszténységbe történő beavatását a halál teszi teljessé. A mennybe költözik, immár nincsen a világhoz kötve. Az öregedés folyamatának értelme tehát a halál maga. Ez azonban fordítva is igaz: az öregedés maga az út a halálhoz, a beteljesüléshez; maga az átmenet a találkozáshoz Istennel.

Ebben az értelemben a megőregedés a műben mindenképpen fejlődésként és nem hanyatlásként értelmezhető. Annak ellenére, hogy a műben a biológiai és a nyilvánosság előtti életben megélt kor némiképp különbözik egymástól, a szereplők arra törekednek, hogy összhangba hozzák őket. A szereplők igencsak különböző életstílusa után egyetemesen bekövetkező halál tehát mély keresztény értelemmel bír, amely az öregedés folyamatát mindkét értelmében megkoronázza, és Istenhez nyit utat.

A keresztség föl vételével Josaphat szoros értelemben vett megtérési folyamata lezárul. Földi dimenzióban ez a korábbi beszélgetések és viták csúcspontja és eredménye. A harmadik elemzés kifejezetten a Barlaam által mindaddig előadott tanulságos történetekkel foglalkozik, melyek a kereszténység lényegét először bizonyos ismeretanyagon keresztül hivatottak megvilágítani. A beavatási folyamat éppen a megtérés révén zajlik le, amely új életmódot, világlátást és hitet kínál Josaphatnak. A történetek tehát nem pusztán intellektuális szinten hatnak, hanem Josaphat egész személyiségét érintik és alakítják át, mégpedig a történetek tanulságaként előbukkanó erkölcsi értékek révén.

Nem meglepő, hogy a beszélgetések egymás utáni sorrendje pontos szándékot követ. Barlaam gazdag és mélyértelmű elbeszéléseket ad elő annak érdekében, hogy a keresztény tanokat a kíváncsi herceggel megismertesse. Nem merőben elméleti oktatás mellett dönt, hanem olyan történeteket mesél, amelyek az elvárt érzelmi válaszokat válthatják ki. Az egyes beszélgetések fölépítésének köszönhetően Barlaam rendszeresen magyarázatokat is tud fűzni a történetekhez, melyek révén Josaphat az azokban elrejtett értékeket, illetve erényeket fölismerni képessé válik.

Mindenekelőtt a pogányság alapjait kell szétzúzni, így az első történetek a pogány istenek kultusza ellen irányul. Egyúttal a beszélgetések módszertana is világossá válik: valós, vagy fantasztikus állatok, emberi alakok és természeti jelenségek egyaránt mélyértelmű jelentéseket hordozhatnak. Gyakran előkerül a helytelen kí-

vánkozás (*concupiscentia*) mint számtalan bűn valódi gyökere. Mindennek következtében tudja Barlaam két tanulságos példázattal az új tanítást, illetve annak lényegét kifejteni. Isten irgalmasságának fölismerésével Josaphat saját, mennybe szóló meghívását is fölismeri. Mivel megkeresztelkedése után is hűséges kíván lenni a megismert igazsághoz, a keresztény életmód radikális fölfogása kerül mindinkább a középpontba. Ebben az értelemben nyer a világról lemondás, illetve a megengedett emberi örömök hiábavalósága különös hangsúlyt.

Jóllehet, kizárólag pogány eredetű történetek kerülnek elő, nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy számos bibliai történet, sőt a jézusi tanítás kulcsmondatai rejtőznek Barlaam magyarázataiban. Nemcsak a keresztény hitet hirdeti, hanem egyfajta hithirdetési módszert is bemutat, amely éppen a sajátos keresztény szókénc révén valósulhat meg. Josaphat nem pusztán kereszténnyé válik, hanem később maga is aktívan résztvesz a hithirdetés munkájában. Erre már Barlaam több kijelentése is utalást tesz, amikor a trónörökös későbbi missziós és királyi tevékenységét megjósolja. Kijelentései további beavatási folyamatokra is utalnak, hiszen Josaphat nem csupán az új hitbe, hanem új hivatásaiba is beavatást nyer. A kereszténység révén először a kereszténységbe nyer beavatást, ugyanakkor megszerzett tudásának köszönhetően tanító is, később pedig király, végül remete lesz. A kereszténység mint beavató szentség nyitja meg az utat a további beavatások felé.

Nem véletlen, hogy Barlaam Josaphat megkeresztelkedése után visszavonul, mégpedig a saját, eredeti életterébe, a sivatagba, ezzel pedig a hamis tanítók előtti is megnyílik a lehetőség. Ekkor jön el a fiatal, immár keresztény koronaherceg ideje, hogy új hitéről a hétköznapiakon is tanúbizonyosságot tegyen. Mindez ugyan remekül sikerül, ám személyes életének beteljesedését később maga is mint remete találja meg.

Az épületes történetek egyenkénti vizsgálata nyomán remélhetőleg világossá válik, miért maradhatott Barlaam és Josaphat története különféle változatokban és nyelveken a középkor folyamán mindvégig eleven, híres és közismert. A történetek átgondolt összeállításra, az erények meggyőződéssel teli, mégsem eltúlzottan didaktikus ábrázolásra és a tanulságos történetek által nyújtott áttekintésre a keresztény tanításról bizonyosan vonzzák minden idők közönségét.

A kötetben tehát az oksitán középkor nevezetes alkotásai abból a szempontból kerülnek terítékre, hogy milyen keresztény gondolatokat, illetve alakokat idéznek föl, illetve milyen erkölcsi megfontolásokat és hitbéli problémákat tárgyalnak. A motívumok föltárásán és értelmezésén túl pedig az elemzések annak kívánnak utánajárni, milyen szöveggé alakult, az emberi élet alapeseményeit kíséző rituálék bukkannak föl a művekben. Az elemezni kívánt részeket korántsem egyenletesen találhatók meg a művekben. Némelyekben több, másokban kevesebb elrejtett motívum, szöveggé alakult rituálé kerül elő. A Jaufé-regényben például viszonylag kevés utalás történik ugyan a keresztény hit elemeire, ugyanakkor a hősnak végig kell járnia a kettős kalandsorozatot, amely azután személyes kiteljesedéséhez, azaz lovagi és társadalmi beavatásához vezetnek. A Flamenca-regényben a templomi-egyházi környezet nyilvánvalóan központi szerepet játszik, ugyanakkor nem a ke-

resztény tanítás, hanem a mindent legyőző szerelem a meghatározó. A mű dinamikáját minden bizonnyal a nagyszámú párbeszéd adja, melyek a cselekményt elevené teszi, a szereplőket pedig közel hozza. További vonzerőről Flamenca női szerepeinek átalakulása hivatott gondoskodni, aki alávetett feleségből válik szenvedélyes szeretővé, egyúttal pedig arra is képes, hogy szeretett hódolóját, Guillemet szerény és visszahúzódó fiatalemberből ravasz és bátor lovaggá formálja, aki nemcsak a szerelem terén, hanem a lovagi tornán is győzedelmeskedni képes.

Barlaam és Josaphat roppant népszerűségnek örvendő története mélységesen keresztény alkotás, melynek mind a kerettörténete, mind a példázatai fontos erkölcsi üzeneteken hordoznak. A felszínen a mű az elkerülhetetlen halál felé mutat, amely mindazonáltal pozitív, hiszen az Istennel való találkozás előhírnöke. Valamennyi szereplő mindvégig erre készül. A mű keresztény értelmezési keretében az emberi élet legnagyobb átmenete a legfontosabb beavatásként értelmezhető, amely a mennybe vezet(het). Szorosabb értelemben véve a mű fő témája a megtérés, azaz a beavatás a kereszténységbe, amely egyedülként biztosíthatja a mennybe jutást. A minduntalan fölbukkanó halálmotívum, illetve a múlt hátrahagyásának gondolata további rituálét hordoz, mégpedig a hatalomváltását, a király eltávolításának, illetve halálának esetén éppenhogy a királygyilkosságát. A meglehetősen későn megtérő király, Josaphat lemondása a hatalomról, Barlaam, majd pedig Josaphat halála mind arra mutat, hogy a hatalomváltás fájdalmas és konfliktusos folyamat. Ám ha keresztény módon zajlik le, akár Istenhez is vezethet. Erre is érvényes a kereskedőnek öltözött Barlaam rejtett üzenete: a látszólag pusztán kívülről értékes drágakő – mely maga az irodalom – további bölcsességgel és sok-sok kincscsel kecsegtet.

ÖSSZEFOGLALÁS

A kötetben tehát kísérlet történik arra, hogy a középkori okszitán irodalom virágkorának talán három legfontosabb alkotása új megvilágításba kerüljön. A keresztény misztika befolyásolta trubadúrköltészet, valamint a társadalmi és irodalmi viszonyokban bekövetkezett lényegi változásokról tudósító trubadúrnovella-irodalom után hosszabb művek állnak középpontban. Változatosságuk az elemzések változatosságát is biztosítják: a Jaufré-regényben a lovagvilág értékei és erényei, a Flamenca-regényben pedig a szerelem állnak középpontban. Végül Barlaam és Josaphat történetében a mindent átható vallás és a hozzá kapcsolódó életstratégiák kerülnek elő.

Az elemzéseket az köti össze, hogy mindannyiszor meghatározott elemekre koncentrálnak, és hasonló vizsgálati módszereket követnek. Az irányított figyelemnek köszönhetően olyan kifejezések, motívumok, illetve jelenetek bukkannak föl, melyek a kereszténységre utalnak, akár annak ótestamentumi gyökerei révén. Bibliai hasonlatok, fordulatok és szokások, valamint a mindennapi keresztény gyakorlat elemei a legkülönbözőbb mértékben vannak ugyan jelen, mégis mindannyiszor jelentős szerepet játszanak a művészi mondanivaló közvetítésében. Valamennyi vizsgált alkotásban szóba kerülnek erkölcsi megfontolások erényekről és

bűnökről, melyek azután keresztény szempontból esnek megítélés alá. Az értékelésben egyúttal a *fin'amors* gondolata is közrejátszik, melynek korántsem volt zavartalan a kereszténységhez fűződő viszonya, amint arról már korábban többször is szó esett.

Ebben a visszatekintésben többek között Jaufré megváltói küldetését érdemes kiemelni. A sokféle, különbnél külön ellenféllel vívott csatározások nyomán több, főleg mellékszereplővel kapcsolatban is egyfajta megszabadítói szerepet tölt be, melyet nehéz nem a jézusi küldetéshez viszonyítani. Váratlan föllépése, győzelmes küzdelme, illetve a fölismert helyzethez fűzött magyarázata révén kimenti reménytelen, gyakran mind testi, mind lelki értelemben beteg állapotukból mindazokat, akik egy nagyobb, gyakran gonosz hatalomnak voltak alávetve. Hívásának lényege kezdettől fogva a gonosz elleni harc. Rövid tartózkodása a tündérkirálynő birodalmában, majd pedig visszatérése a valós, földi létbe Krisztus föltámasztását idézi föl. Arthus király udvarába való hazatérése és a lovagi társadalomba történő befogadása mögött pedig Krisztus mennybemenetele ismerhető föl. Jaufré minden értelemben evilági házassága korántsem teszi zárójelbe a mű vallásos értelmezésének lehetőségét. A regény nem lelkiolvasmány, nem evangéliumparafraíz, hiszen Jaufré mindvégig emberként viselkedik, aki arra törekszik, hogy minden szempontból kiteljesedjék. A kettős kalandorozat pontosan ezt a személyes kiteljesedést segíti elő.

A Flamenca-regény meglehetősen kevés keresztény elemet tartalmaz. Az efféle utalások és motívumok inkább a szerelem alátámasztására, mintsem valódi keresztény meggyőződésből bukkannak föl. Annak ellenére, hogy a cselekmény lényeges része a templomban játszódik, az valójában csak háttérül, illetve ürügyül szolgál az első szerelmi találka megszervezéséhez. Az imént említett, a keresztény erkölcs és a *fin'amors* között főnnálló ellentét leginkább ebben az alkotásban válik világossá. A kettő közül az utóbbi bizonyul erősebbnek, hiszen végső és döntő hatalma mindig a szerelemnek van. A szerelem nevében számos szabály sérül; a szerelemben történik meg a személyes kibontakozás, hiszen sem Flamenca, sem Guillem nem ugyanazok, mint a mű elején. A szerelem révén teljesednek ki, és válnak új emberré.

A kereszténység leginkább Barlaam és Josaphat történetében játszik meghatározó szerepet. A mű korabeli sikere nem véletlen, hiszen miután Damaszkuszi Szent János az eredetileg Buddha-történetet a keresztény tanításnak megfelelően átdolgozta, számtalan európai változat is készült belőle. Az elemzésekben egyrészt a keretelbeszélés, másrészt a Barlaam által előadott tanulságos történetek kerülnek terítékre. Ezzel mód nyílt arra, hogy a párhuzamosan folyó változásokat és átalakulásokat is elemezni lehessen, melyek különböző módokon ugyan, ám minden szereplőt érintenek. Ugyan önmagában a keretelbeszélés is hatásosan és mély keresztény meggyőződéssel érvel a megtérés mellett, a mű teljes értéke a betéttörténetekkel együtt bontakozik ki, különösen, ha arra gondolunk, mennyire különböző eredetűek az egyes mesék. Barlaam ugyanis nemcsak bibliai példázatokat alkalmaz, hanem egyéb ősrégi, gyakran pogány történeteket is, melyek az élethez elen-

gedhetetlen erényekről szólnak. Ezáltal valóságos életvezetési tanácsadásba csöppenünk, amely először Josaphat, majd pedig Avenur életét szabja át. Rajtuk kívül, persze, minden kor befogadó közegének szólhat a keresztény üzenet, és éppen ezáltal válik a regény egyetemes és tartós érvényűvé.

Amint láthatjuk, valamennyi elemzésben előkerül az átalakulás, a fejlődés, a kibontakozás, a (meg)változás, az újjáalakulás és más hasonló szó. Nem véletlenül, hiszen amint arról már a bevezetésben is szó esik, az egyes művek vizsgálatokor kísérlet történik arra, hogy minden alkotásban valamely ősi rituálé szöveggé alakított változata legyen fölismerhető, és ez a leggyakrabban a beavatás, mely mindig valamilyen mélységű átalakulást hordoz magában. A választott antropológiai megközelítés számottevő eredményekkel kecsegtetett. A Jaufré-regény elemzése azt mutatták, hogy a főszereplő olyan kettős kalandsorozatot él meg, melynek során alapvetően megváltozik, és nem pusztán tapasztalatlan fiatalemberből bátor lovaggá válik, hanem egyéni harcossból a lovagi társaság-társadalom teljes jogú tagjává is, mégpedig nem utolsósorban győzelmes kalandjai során meghódított jegyese, Arthus királynak és az Egyháznak köszönhetően immár felesége révén.

A Flamenca-regényben hasonlóképpen zajlik le a beavatás, ám ezúttal női változatban. Hagyományos történetekben ez a házassághoz és a gyermekáldáshoz vezetne, ám itt éppen nem erről van szó. A Guillem oldalán megtapasztalt szerelem révén Flamenca megszabadul a kilátástalan házasságból, és szerető, illetve szeretett nővé válik. A rendkívül lassan, lépésről lépésre, a templom homályos csöndjében megszervezett, majd a fürdőházban megvalósuló első szerelmi találka, később pedig a kölcsönösen megélt érzelmek mindkettejük személyes kibontakozásához vezet. Flamenca számára a beavatás az elfogadást és a szerelemben való részesülést jelenti, melyet immár a külvilágtól, az őt ismeretlenül meghódító lovagtól kap meg. Kezdetben érthetetlenül és indokolatlanul féltékeny férje, Archambaut miatt elviselhetetlenné vált helyzetéből egyetlen kiút kínálkozik, a Guillem iránti szerelem. Ugyanakkor nem pusztán menekülésről van szó, hanem szabad döntésről és kölcsönös szerelemről.

Valami hasonló történik Guillemmel is, hiszen a szerelem őt is teljesen átformálja. Szerelmének első fellobbanása arra indítja, hogy veszélyes vállalkozásba kezdjen, amely mind a maga szerény, mégis létező lovagi tekintélyét zúzhatja össze, mind pedig súlyos konfliktushoz vezethetne Archambaut-val. Az idegen város, a templomi környezet, nem utolsósorban pedig a házasságtörés tilalma egyaránt könnyen meghíúsíthatná tervét, ám a szerelem nyilvánvalóan minden nehézségen fölülkerekedik, és minden akadályt elhárít. Guillem számára már az udvarlás maga beavatási folyamat, hiszen ennek során válik félnék fiatalemberből bátor lovaggá, aki előbb hölgye szívét hódítja meg, majd pedig a lovagi tornán is bajnok lesz. A szerelem tehát mindkettejük számára azt az erőt jelenti, mely az élet valamennyi területét átfogja, és valami újra tesz képessé.

Nemcsak az az általános, emberi beavatás fedezhető föl a regényben, hanem a női átalakulás is. Amint már szó esett róla, termékenységéről nincsen szó, viszont a női személyiség átalakulásáról igencsak. Flamenca ugyanis éppen annak köszönhe-

tően válik a világtól elzárva tartott játékbabából (pl.: Ibsen: *Nóra*) nővé, hogy Guillem szerelemre lobban iránta. Átalakulása éppen abban ragadható meg, hogy éppen a szerelemben válik valakinek, mégpedig Guillemnek társává, illetve hogy érzelmeit megélheti.

Barlaam és Josaphat történetében könnyen fölfedezhető a harmadik fontos rituálé, mégpedig a hatalomváltásé, még ha nem eredeti, királygyilkossági változatában is. Hasonlóképpen könnyen fölismerhető, hogy a beavatás nem más, mint a kereszténységbe történő beavatás, azaz megtérés, ami azután a cselekmény nagyrészt ki is tölti. A Josaphatnak szóló oktatás világosan mutatja a beavatás egyes fázisait, melyek során a trónörökös előbb megismeri a kereszténység elemeit, majd pedig elfogadja őket, végül pedig már vallja is őket. Egyébként ugyanezen fázisokon megy keresztül apja, Avenir is. A mű keresztény üzenetéről már többször szó esett, arra érdemes még emlékeztetni, mennyire szorosan összefügg az elmélyülés a kereszténységben és a beavatás fogalma. Avenir esetében váratlanul és lényegesen gyorsabban zajlik mindez le, pedig a megtérés az ő életében is fontos, hiszen ezzel teljes mértékben szakít minden korábbi tettével és gondolatával. Megtérése után a halála nyilvánvaló összefüggésben áll a hatalomváltással, illetve a hatalomról való lemondással, melyet kezdetben pusztán evilági értelemben képzelt el. A hatalom később amúgy is új értelmet nyer, hiszen Josaphat nem a világi, hanem a lelki hatalomból szeretne részesülni. Remetei hivatásában azonban a hatalom elveszít mindenféle erőszakos jelleget, hanem kizárólag Istentől ered és Istenre irányul, azaz arra, aki végül is juttat belőle, ám ugyanakkor mindenkin gyakorolja is.

Az elemzések remélhetőleg tágították és gazdagították mindazon, amúgy egyáltalán nem nagyszámú elemzés(ek) sorát, melyek az okszitán középkor nagyobb lélegzetű elbeszélő alkotásait állítják középpontba. Sokrétű és fikciós mivoltuk, rétegeik és szereplőik egyszerre távoliak, és mégis a mához is tudnak szólni. Ugyan manapság már nem lovagi és udvari környezetben élünk, számtalan értéket és erényt, mint amilyen a szenvedély, az odaadás, a hűség, az elkötelezettség, az igazságosság, az irgalmasság, a nagylelkűség, a hit, a remény és a szeretet, mindmáig nagyrabecsülünk. Az ember Isten felé törekvése, a szeretet gyakorlása és a közösséghez tartozás minden időben érvényesnek látszik.

A SZERZŐNEK AZ ÉRTEKEZÉS TÉMÁJÁBAN MEGJELENT PUBLIKÁCIÓI

- 2009 – *Unter uns gesagt*. Textstruktur und Gesprächsführung im Roman *Flamenca*, in: VERBUM 2009/1, 35–61.
- 2009 – *Silence: force organisatrice dans la Flamenca*; *Journées d'Études Françaises*, PPKE BTK, Piliscsaba, 24–25. April 2009, Revue d'Études Françaises, no. 14, BUDAPEST, 2009, 99–105.
- 2010 – „*Vesd ki palotából ellenségeidet!*” A hit átadásának első mozzanata a Barlaám és Jozafát-történetben, in: STUDIA PATRUM: korakeresztény szerzők, kortársi kérdések: kulturális diverzitás és antropológia, hrsg. I. M. Bugár und M. Pesthy, Szent István Társulat, BUDAPEST, 2010, 268–278.
- 2011 – „*Vos darai armas e destrier*”: combats de tous les jours et défis d'ici-bas et de l'Au-delà dans le *Jaufré*, in: LITTÉRATURE ET FOLKLORE DANS LE RÉCIT MÉDIÉVAL, éd. Emese Egedi-Kovács), ELTE Eötvös József Collegium, BUDAPEST, 2011, 185–209.
- 2011 – „*A la drecha e Deus sera an vos*.” Vielfältige Wenden im Roman *Barlaam und Josaphat*, in: KRITISCHE PERSPEKTIVEN: Turns, Trends und Theorien, hrsg. Michael Gubo, Martin Kypta, Florian Öchsner, Lit, BERLIN, 2011, 264-280.
- 2011 – *Religionswechsel und gescheiterte Machtübernahme* (Bekehrung als Auseinandersetzung zwischen Erwartungen und Generationen in *Barlaam und Josaphat*), in: GENUS UND GENERATIO: Rollenerwartungen im Spannungsfeld der Geschlechter und Generationen in Antike und Mittelalter, hrsg. Hartwin Brandt, Anika M. Auer, Johannes Brehm, Diego De Brasi, Lina K. Hörl, Bamberg University Press, BAMBERG, 2011, 227-239.
- 2012 – „*E l'esperit s'en vay a Dieu*”: Altern und Tod in *Barlaam und Josaphat*, in: DIE PEIN DER WEISEN: Alter(n) in Romanischem Mittelalter und Renaissance, hrsg. Christoph Oliver Mayer, Alexandra-Kathrin Stanislaw-Kemenah, Martin Meidenbauer, MÜNCHEN, 2012, 255-269.
- 2012 – „*Vala-m Deus e santa Maria*?” Remarques à l'opposition de la foi et des croyances dans le *Roman de Jaufré*, in: DIALOGUE DES CULTURES COURTOISES, éd. Emese Egedi-Kovács, ELTE Eötvös József Collegium, BUDAPEST, 2012, 193-210.
- 2014 – Leprösen, Riesen und der Teufel selbst (Ungewöhnliche Figuren im *Jaufréroman*), in: DEFORMIERTE KÖRPER 2 (Die Wahrnehmung und das Andere im Mittelalter), hrsg. Gabriela Antunes, Björn Reich und Carmen Stange, Universitätsverlag Göttingen, GÖTTINGEN, 2014, 87-107.

Megjelenés előtt:

- 2011 – *Una bella estrada / [...] / de la cambra entro als bainx* (Liebe und Übergänge zwischen Räumen im Flamencoman), in: DIE WELT UND GOTT — GOTT UND DIE WELT? Institut für Realienkunde des Mittelalters und der frühen Neuzeit der Österreichischen Akademie der Wissenschaft, KREMS, 9-11. Oktober 2011